

ОДАМ САВДОСИ УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИ НАЗАРДА TUTUVCHI ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИНИ ВА ЖАЗО ТАЙИНЛАШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Нийматова Хулкар Нурмахматовна

Жиноят ишлари бўйича Яккасарой тумани тергов судьяси

Аннотация. Мақолада 2026 йилнинг январь–сентябрь ойларида судлар томонидан кўриб чиқилган одам савдосига оид жиноят ишлари бўйича статистик маълумотлар асосида Жиноят кодексининг 135-моддасини қўллаш ва жазо тайинлаш амалиёти таҳлил қилинган. Эксплуатация шакллариининг тузилиши, судланганлар ва жабрланувчилар тоифаси, тайинланган жазо турлари ҳамда етказилган зарарнинг қопланиш ҳолати ўрганилган. Болалар ва чақалоқлар савдоси учун алоҳида жавобгарлик белгилаш, жазони енгиллаштириш институтларини қўллаш чегараларини аниқлаштириш ва жабрланувчиларга етказилган зарарни қоплаш механизмини такомиллаштиришга доир таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: одам савдоси, жиноий жавобгарлик, жазо тайинлаш, болалар савдоси, шахвоний эксплуатация, меҳнат эксплуатацияси, жабрланувчи, жиноят қонунчилигини такомиллаштириш.

Аннотация. В статье на основе статистических данных об уголовных делах о торговле людьми, рассмотренных судами в январе–сентябре 2026 года, анализируется практика применения статьи 135 Уголовного кодекса и назначения наказания. Исследованы структура форм эксплуатации, категории осуждённых и потерпевших, виды назначенных наказаний, а также состояние возмещения причинённого ущерба. Выдвинуты предложения по установлению самостоятельной

ответственности за торговлю детьми и младенцами, уточнению пределов применения институтов смягчения наказания и совершенствованию механизма возмещения вреда потерпевшим.

Ключевые слова: торговля людьми, уголовная ответственность, назначение наказания, торговля детьми, сексуальная эксплуатация, трудовая эксплуатация, потерпевший, совершенствование уголовного законодательства.

Abstract. Based on statistical data on human trafficking cases heard by the courts in January–September 2026, the article analyses the application of Article 135 of the Criminal Code and sentencing practice. It examines the structure of forms of exploitation, the categories of convicted persons and victims, the types of sentences imposed, and the extent to which damage has been compensated. Proposals are made to establish separate liability for the trafficking of children and infants, to clarify the limits of mitigating sentencing provisions, and to improve the mechanism for compensating victims.

Keywords: human trafficking, criminal liability, sentencing, child trafficking, sexual exploitation, labour exploitation, victim, improvement of criminal legislation.

Кириш

Одам савдоси инсоннинг эркинлиги ва қадр-қимматига тажовуз қилувчи энг оғир жиноятлардан бири бўлиб, у халқаро ҳуқуқда трансмиллий уюшган жиноятчиликнинг хавфли тури сифатида эътироф этилган [6; 8]. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида инсоннинг эркинлиги, шаъни ва қадр-қиммати олий қадрият сифатида мустаҳкамланган, мажбурий меҳнат эса тақиқланган [1]. Одам савдоси учун жавобгарлик Жиноят кодексининг (кейинги ўринларда – ЖК) 135-моддасида назарда тутилган [2], «Одам савдосига қарши курашиш

тўғрисида»ги Қонун эса 2020 йил 17 августда янги таҳрирда қабул қилинган [3].

2026 йилда бу соҳадаги давлат сиёсати янги босқичга кўтарилди. Президентнинг 2026 йил августдаги Фармони билан одам савдосидан жабрланганларни аниқлаш ва жамиятга интеграция қилишнинг янги тизими жорий этилди [4]. Шу билан бирга, болалар савдоси ва вояга етмаганларни фоҳишаликка жалб қилиш учун алоҳида жиноий жавобгарлик белгилаш, туризм ва ташқи меҳнат миграцияси соҳасидаги мансабдор шахсларга қўшимча жазо тайинлаш вазифалари қўйилди [9]. Бу эса ЖКнинг 135-моддасини ва уни қўллаш амалиётини илмий жиҳатдан қайта баҳолашни тақозо этади.

Мақоланинг мақсади 2026 йилнинг 9 ойи давомида судлар томонидан кўриб чиқилган одам савдосига оид жиноят ишлари бўйича маълумотлар асосида жиноят қонунчилиги ва жазо тайинлаш амалиётини такомиллаштиришга доир таклифлар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот усуллари

Тадқиқотда статистик таҳлил, суд амалиётини умумлаштириш, тизимли-таркибий, қиёсий-ҳуқуқий ва формал-юримдик усуллардан фойдаланилди. Эмпирик асос сифатида 2026 йил январь–сентябрь ойларида республика судлари томонидан ЖКнинг 135-моддаси билан кўриб чиқилган жиноят ишлари бўйича умумлаштирилган маълумотлар [5] ҳамда айрим суд ҳукмлари таҳлил қилинди.

Таҳлил ва натижалар

Суд амалиётининг умумий тавсифи. Республика судлари томонидан 2026 йилнинг 9 ойи давомида ЖКнинг 135-моддаси билан 135 нафар шахсга нисбатан 101 та жиноят иши кўриб чиқилган. Шундан 121 нафар шахсга нисбатан 99 та иш бўйича айблов ҳукми, 13 нафар шахсга

нисбатан 2 та иш бўйича оқлов ҳукми чиқарилган, 1 нафар шахсга нисбатан иш тугатилган [5]. Ушбу жиноятлардан 253 нафар шахс жабрланган бўлиб, уларнинг 196 нафари аёллар, 22 нафари вояга етмаганлардир.

Эксплуатация шакллари. Кўриб чиқилган ишларнинг 77 таси (104 нафар шахсга нисбатан) фоҳишабозлик ёки бошқа шахвоний эксплуатация, 19 таси (26 нафар) бола савдоси, 15 таси (21 нафар) чақалоқ савдоси, 2 таси (5 нафар) меҳнат эксплуатацияси билан боғлиқ [5]. Демак, ишларнинг қарийб учдан бир қисми болалар ва чақалоқлар савдосига тўғри келмоқда. Бироқ амалдаги ЖКнинг 135-моддасида болалар савдоси мустақил таркиб сифатида ажратилмаган ва жабрланувчининг вояга етмаганлиги оғирлаштирувчи белгилардан бири сифатида назарда тутилган. Масалан, суд амалиётида 2013 йилда туғилган набирасини 300 млн сўмга сотишга келишиб, 160 млн сўмни олган шахснинг ҳаракатлари ЖК 135-моддаси 3-қисмининг «б» банди билан квалификация қилинган. Болани бевосита олди-сотди қилишнинг ижтимоий хавфлилиги эксплуатация мақсадида ёллаш ёки ташишдан сифат жиҳатидан фарқ қилади. Шу сабабли бундай қилмишлар учун алоҳида норма белгиланиши мақсадга мувофиқ.

Меҳнат эксплуатацияси. Меҳнат эксплуатацияси билан боғлиқ ишлар улуши жуда кам (2 та иш). Бу ҳолат ушбу турдаги жиноятлар кам содир этилишидан эмас, балки уларнинг юқори латентлигидан далолат беради. Меҳнат мигрантлари ўзларини жабрланувчи деб англамайди ва кўпинча ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга мурожаат қилмайди. Эксплуатациянинг ушбу шаклини аниқлашни осонлаштириш учун «меҳнат эксплуатацияси» тушунчасининг белгиларини (ҳужжатларни олиб қўйиш, қарз асоратига солиш, ҳақ тўламаслик, ҳаракатланиш эркинлигини чеклаш) қонунда аниқ белгилаш зарур.

Судланганлар тоифаси. Судланганларнинг 92 нафари (77 фоизи) аёллар, 52 нафари 30 ёшгача, 51 нафари 31–45 ёшдаги шахслардир, 1 нафари вояга етмаган [5]. Аёллар улушининг юқорилиги одам савдосининг ўзига хос криминологик хусусиятини кўрсатади. Шахвоний эксплуатацияда жабрланувчиларни ёллаш кўпинча уларнинг ишончини қозонган аёллар томонидан амалга оширилади. Улар орасида илгари ўзлари жабрланувчи бўлган шахслар ҳам учрайди. ЖКнинг 50-моддасига кўра, аёлларга тайинланадиган озодликдан маҳрум қилиш жазоси модданинг энг кўп муддатининг учдан икки қисмидан ошиши мумкин эмас. Бу қоида гуманизм принципига мос бўлса-да, одам савдосида аёлларнинг асосий ташкилотчи ва ёлловчи сифатида иштирок этиши ҳисобга олинганда, жазонинг огоҳлантирувчи таъсирини пасайтиради.

Тайинланган жазолар. Судланганларнинг 88 нафарига озодликдан маҳрум қилиш, 13 нафарига озодликни чеклаш жазоси тайинланган, 10 нафарига жазо шартли ҳисобланган, 1 нафарига нисбатан жазо тайинламасдан ҳукм чиқарилган [5]. Озодликдан маҳрум қилинганларнинг 3 нафари 3 йилгача, 44 нафари 5 йилгача, 15 нафари 8 йилгача бўлган муддатга ҳукм қилинган. Таҳлил кўрсатишича, жазо тайинлашда айбни бўйнига олиш, қилмишдан чин кўнгилдан пушаймонлик, жабрланувчининг даъвоси йўқлиги, судланувчининг ёши ва оилавий аҳволи каби енгиллаштирувчи ҳолатлар асосида ЖКнинг 57-моддаси (жазони модданинг қуйи чегарасидан пастроқ тайинлаш) ва 72-моддаси (шартли ҳукм қилиш) кенг қўлланилмоқда. Бу институтларни қўллаш қонунда тақиқланмаган. Бироқ одам савдосида жабрланувчининг «даъвоси йўқлиги» ҳар доим ҳам унинг ихтиёрий хоҳишини акс эттирмайди. Жабрланувчи айбдорга моддий ёки руҳий жиҳатдан қарам бўлиши, унинг қариндоши бўлиши ёки ундан кўрқиши мумкин. Шу боис бу ҳолатни енгиллаштирувчи омил сифатида баҳолаш мезонларини аниқлаштириш зарур.

Жабрланувчиларга етказилган зарарни қоплаш. Айблов ҳукми чиқарилган ишлар бўйича атиги 3 нафар жабрланувчи фойдасига 47,5 млн сўм зарар ундириш белгиланган ва у ихтиёрий қопланмаган [5]. 253 нафар жабрланувчи мавжудлиги ҳисобга олинганда, бу кўрсаткич жабрланувчиларнинг мулкӣ ва маънавий зарарини қоплаш механизми етарли даражада ишламаётганлигини кўрсатади. Жиноятдан олинган даромадни мусодара қилиш ва ундан жабрланувчиларга етказилган зарарни қоплаш тартибини белгилаш одам савдосининг иқтисодий асосини йўқ қилишга хизмат қилади.

Профилактик фаолият. Судлар томонидан жиноятларнинг сабаблари ва уларнинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф қилиш юзасидан 31 та хусусий ажрим чиқарилган, оммавий ахборот воситаларида 221 та чиқиш қилинган [5]. Бу суд амалиётининг нафақат жазоловчи, балки профилактик вазифани ҳам бажараётганлигини кўрсатади.

Муҳокама

Олинган натижалар одам савдоси учун жиноий жавобгарлик тизимини эксплуатация шакли ва жабрланувчининг тоифасига қараб янада табақалаштириш зарурлигини кўрсатади. 2026 йилги Фармонда белгиланган болалар савдоси учун алоҳида жавобгарлик ғояси суд амалиёти маълумотлари билан тўлиқ тасдиқланмоқда [9]. О.А.Каимходжаев ҳам одам савдосига қарши курашда меҳнат ва шахвоний эксплуатация, шу жумладан вояга етмаганлар ва ногиронлиги бўлган шахсларни жалб қилиш билан боғлиқ жиноятлар тобора кўп аниқланаётганини қайд этади [8]. Олий Мажлис Сенати Раиси Т.Нарбаева таъкидлаганидек, «одам савдосига қарши курашдаги энг катта ютуқ – жабрланганларни қутқариш эмас, балки янги жабрланувчиларнинг пайдо бўлишига йўл қўймасликдир» [7]. Бунга жиноий жавобгарликнинг

муқаррарлиги ва жазонинг қилмишнинг оғирлигига мутаносиблиги орқали эришилади.

Хулоса

Ўтказилган таҳлил асосида қуйидаги таклифлар ишлаб чиқилди:

1. ЖКни болалар ва чақалоқлар савдоси учун жавобгарликни назарда тутувчи мустақил модда билан тўлдириш ва унда ЖКнинг 135-моддасига нисбатан оғирроқ санкция белгилаш.

2. Вояга етмаганларга нисбатан содир этилган одам савдоси учун судланган шахсларга нисбатан ЖКнинг 57-моддасини қўллашни чеклаш масаласини кўриб чиқиш.

3. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг одам савдосига оид ишлар бўйича қарорида жабрланувчининг «даъвоси йўқлиги»ни енгиллаштирувчи ҳолат сифатида баҳолаш мезонларини, хусусан, жабрланувчининг айбдорга қарамлигини ҳисобга олиш тартибини тушунтириш.

4. Ахборот-коммуникация технологиялари, шу жумладан интернет орқали ёллаш ҳамда мансабдор шахс томонидан хизмат мавқеидан фойдаланиб содир этишни ЖКнинг 135-моддасида мустақил оғирлаштирувчи белгилар сифатида назарда тутиш.

5. Одам савдосидан олинган даромадни мажбурий мусодара қилиш ва ундан биринчи навбатда жабрланувчиларга етказилган зарарни қоплаш тартибини қонунда белгилаш.

6. «Меҳнат эксплуатацияси» тушунчасининг белгиларини «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида»ги Қонунда аниқ белгилаш.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. 2023 йил 30 апрель
// Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL:
<https://lex.uz/docs/6445147>.
2. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. 1994 йил 22
сентябрь // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: <https://lex.uz>.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Одам савдосига қарши курашиш
тўғрисида»ги Қонуни (2020 йил 17 августдаги таҳрирда) // Қонунчилик
маълумотлари миллий базаси. URL: <https://lex.uz>.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Одам савдосидан
жабрланган шахсларни аниқлаш ва уларни жамиятга интеграция қилиш
tizimini тубдан такомиллаштиришга қаратилган қўшимча чора-
тадбирлар тўғрисида»ги 2026 йил августдаги Фармони // Қонунчилик
маълумотлари миллий базаси. URL: <https://lex.uz>.
5. Одам савдосига қарши курашиш бўйича 2026 йил январь–сентябрь
ойлари давомида амалга оширилган ишлар юзасидан маълумотнома.
6. Протокол о предупреждении и пресечении торговли людьми,
особенно женщинами и детьми, и наказании за неё, дополняющий
Конвенцию Организации Объединённых Наций против
транснациональной организованной преступности. Нью-Йорк, 15 ноября
2000 г.
7. Одам савдосига қарши курашиш соҳасида миллий ва минтақавий
хамкорликнинг янги устувор йўналишлари белгилаб олинди // Ўзбекистон
Республикаси Олий Мажлиси Сенати. 2026 йил 30 июль.

8. Каимходжаев О.А. Противодействие торговле людьми в Узбекистане // Ilm-fan va innovatsiya: ilmiy-amaliy konferensiyasi. – С. 57–61. DOI: 10.5281/zenodo.13925624.

9. Бепул ёрдам, ишонч телефони ва ишга жойлаштириш: Ўзбекистонда одам савдоси қурбонларини қўллаб-қувватлаш қандай ўзгаради? // Электрон нашр. 2026 йил 5 август.